

DE VEENMOL *GRYLLOTALPA GRYLLOTALPA*
AL RUIM 100 JAAR OP TEXEL AANWEZIG
(ORTHOPTERA)

David Tempelman

Inleiding

In de Texelse Courant van oktober 1998 werd een vondst gemeld van een vervellingshuidje (een 'pantser') van een veenmol *Gryllotalpa gryllotalpa* (Linnaeus, 1758) in een nestkastje in Den Hoorn. Achteraf bleek dit overigens geen veenmol te zijn, maar de pophuid van een vlinder (fig. 3). In mei 1999 verscheen in dezelfde krant een melding van een vondst van een veenmol aan de Hallerweg, ten oosten van Den Burg.

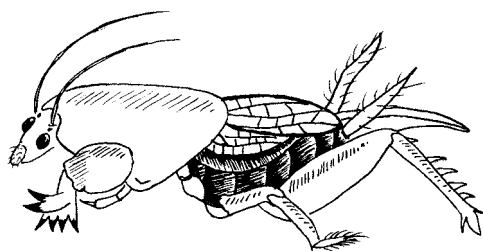
Naar aanleiding van een oproep op Radio Texel van 27 augustus 2000 en een oproep in de Texelse Courant van augustus 2000 kwamen er nog enkele andere meldingen binnen. Deze merkwaardige krekelseort (fig. 1) blijkt al jaren, en zelfs tot in het jaar 2000, voor te komen aan de Rozendijk, langs de bosrand, ten westen van Den Burg.

Opmerkelijk genoeg zijn er ook enkele zeer oude vondsten, de oudste uit het jaar 1900.

Dit artikel vat de waarnemingen van de veenmol op Texel samen. Besproken wordt of de soort al dan niet inheems is op het eiland.

Geschiedenis

De geschiedenis van de veenmol op Texel begint rond 1900. Boswachter Min van Staatsbosbeheer leidde toentertijd de bosaanplant op Texel. Hoewel er enkele honderden jaren geleden loofbos voorkwam op Texel was het eiland aan het eind van de 19^e eeuw een tamelijk kaal gebied. Om aan de behoefte aan hout op Texel tegemoet te komen begon Staatsbosbeheer met grootschalige bosaanplant. In 1895 begon men een kwekerij en vanaf 1898 werden de eerste bomen geplant. In het begin van de 20^e eeuw lagen er enkele grote boomkwekerijen langs de Rozendijk (ten westen van Den Burg). In het uittreksel van het dagboek van Min, wat door huidige boswachter E. van der Spek ontdekt is, blijkt dat de veenmol een plaag was. Op 20 juli 1900 meldt hij: 'veenmollen nesten

Figuur 1
Afbeelding van de veenmol. Tekening M. Bon.
Figure 1
Impression of the mole cricket. Drawing M. Bon.

uithalen. 37 Nesten gevonden. In het geheel 212 nesten uitgehaald'. Op 25 juli 1900: '... de groote kwekerij... in 't geheel hier 238 nesten van veenmollen (*Gryllotalpa vulgaris*) gevonden'. Langs de Rozendijk, die het Texelse bos langs de zuidoost-rand begrenst, werden in de 20^e eeuw geregeld waarnemingen gedaan. Navraag door de dames Dijkse en Maas bij de bewoners van de Rozendijk leverde diverse meldingen op. Er zijn nu waarnemingen bekend uit de jaren 1930, 1960, 1970, 1980 en uit 2000. De laatste melding betreft zo'n vijf individuen op een grasveldje langs de Rozendijk. Het is duidelijk dat in de hele 20^e eeuw een kleine populatie heeft geleefd langs de Rozendijk.

Beschrijving leefgebied

De Rozendijk begrenst het Texelse bosgebied 'De Dennen' over een lengte van ongeveer 2,5 km. De grond is er tamelijk zanderig. Er liggen veel moestuintjes, er zijn nog steeds enkele kleine kwekerijen, er zijn veel vochtige greppels, wat tuinvijvers en tuinwallen, kortom een kleinschalig landschap. Voor de ruilverkaveling van 1953 moet het nog aanzienlijk fraaier geweest zijn. Het Landje van Vosjan (fig. 2), waar de veenmollen af en toe gezien werden, was een laaggelegen, drassig weiland, enigszins venig. Dit werd in 1953 met zand opgehoogd ten behoeve van de landbouw (mond. med. A. Dijkse). Echter, ook daarna zijn hier nog veenmollen aangetroffen. Behalve de talrijke waarnemingen langs de Rozen-

datum	locatie	Amersfoort-coördinaten	aantal	waarnemer	opmerking
20 juli 1900	Rozendijk, boomkwekerijen	III.5 562.5	37 nesten	dhr. Min	grote kwekerij
		III.7 562.8	uitgehaald		
		III.8 563.8	op één dag		
21-25 juli 1900	Rozendijk, boomkwekerijen	III.5 562.5	26 nesten	dhr. Min	
		III.7 562.8	uitgehaald		
		III.8 563.8			
tot 25 juli 1900	Rozendijk, boomkwekerijen	III.5 562.5	238 nesten	dhr. Min	
		III.7 562.8	uitgehaald		
		III.8 563.8			
1933-1934	Rozendijk	III.9 563.0	veel	dhr. D. Drijver	rond vijver; hier in 1979 geen.
jaren 1960	Landje van Vosjan	III.7 562.8	enkele	dhr. A. Dijkse	geregeld enkele ex.
tot circa 1987	Moestuin aan de Rozendijk	III.7 562.8	enkele	dhr. P. Kok	'vroeger' tot circa 1987
mei 1999	Hallerweg Den Burg	III.6.7 562.7	1 levend	via EcoMare	
jul-aug. 2000	Rozendijk	III.9 563.0	5 levend	mw. Boer-Boon	ook voorgaande jaren

Tabel 1

Waarnemingen van de veenmol op Texel.

Table 1

Records of the mole cricket on Texel.

dijk is er tot nu toe nog slechts één andere waarneming op Texel bekend. Het betreft een levende veenmol langs de Hallerweg (ten oosten van Den Burg, 1999). Dit is een opmerkelijke vondst die er op wijst dat er mogelijk nog kleine populaties aanwezig zijn in de kleine, enigszins venige stukjes land oostelijk van Den Burg en eventueel ook nog elders op het eiland. De waarnemingen op Texel worden samengevat in tabel 1 en figuur 4.

Discussie

De waarnemingen van Texel zijn opmerkelijk. In de atlas van de sprinkhanen en krekels van Nederland is uit het hele gebied ten noorden van het Noordzeekanaal namelijk geen enkele waarneming opgenomen (Kleukers et al. 1997). Navraag bij EIS-Nederland, waar de gegevens in de genoemde atlas beheerd worden, leerde dat het inderdaad onbekend was dat dit insect op Texel voorkomt. De onvermijdelijke vraag is natuurlijk of de veen-

mol van nature op Texel voorkomt of dat hij hier is ingevoerd. Maas (2001) stelt dat de veenmol is ingevoerd. Ten behoeve van de Texelse boomkwekerijen zouden uit de omgeving van Schoorl en uit Oost-Brabant grote hoeveelheden jonge boompjes, met flinke wortelkluit en al, zijn ingevoerd. In deze wortelkluiten zouden dan Schoorlse of Brabantse veenmollen (of veenmollennesten) hebben gezeten. Bij aankomst op de boomkwekerijen zouden de veenmollen zich dan te goed hebben gedaan aan de verse jonge boomwortels. Maas stelt verder dat enkele veenmollen aan de bosarbeiders (en volgens de heer A. Dijkse ook aan kippen en kippengaas) van Min wisten te ontsnappen en zich daarna buiten de ontgonnen tuinen wisten te handhaven. Tegen deze 'wortelkluittheorie' is het volgende in te brengen. Volgens de huidige boswachter, E. van der Spek, zijn de meeste bomen op Texel gekweekt, en als ze geïmporteerd zijn, dan zonder

Figuur 2
Het Landje van Vosjan
aan de Rozendijk, Texel.
Vindplaats van de
veenmol in de jaren
1960. Foto S. Dijkse /
Foto Fitis.

Figure 2
The locality 'Landje van
Vosjan' at the Rozendijk,
Texel. Known site of the
mole cricket in the
1960s. Photo S. Dijkse /
Foto Fitis.

wortelkruit (en al helemaal niet de grote hoeveelheden wortelkruiten waarover Maas (2001) het heeft). Bovendien, als er al veenmollen in de wortelkruiten van geïmporteerde bomen zouden hebben gegeten, dan zouden ze zich wel erg snel moeten hebben voortgeplant om medio 1900 reeds honderden nesten te kunnen hebben gehad (schrift. med. B. Brugge). Met andere woorden, het is waarschijnlijk dat de veenmol al op Texel was vóór de aanplant in 1898 begon.

Toch is een snelle aanwas na introductie met wortelkruiten niet uit te sluiten. Uit een rekenvoorbeeld (schrift. med. R. Kleukers) blijkt dat met slechts enkele geïmporteerde nesten binnen een paar jaar honderden nesten kunnen ontstaan. Stel dat er toch enkele wortelkruiten zijn ingevoerd en dat in juni 1887 in de kruit van geïmporteerde bomen vijf nesten met veenmollen op Texel aankomen. Per nest kunnen 250-600 eieren gelegd worden. We gaan in dit voorbeeld uit van 250 eieren per nest, waarvan de helft uitkomt. Je houdt dan $5 \times 125 = 625$ nymfen over. Voordat deze geslachtsrijp zijn moeten ze eerst tweemaal overwinteren. Als binnen die periode 75% sterft, dan houd je in 1899 in totaal circa 150 geslachtsrijpe dieren over. Van de 75 vrouwtjes hiervan maken er 50 een nest. Potentieel kun je dan, volgens dezelfde berekening (van elk nest blijven

10 vrouwtjes over die zelf weer voor een nest zorgen) twee jaar later, dus in 1901, 50 maal 10 = 500 nesten hebben.

Tot besluit

Ik spreek een boswachter maar niet tegen en vind een natuurlijk voorkomen van de veenmol op Texel waarschijnlijker dan de 'wortelkruit-theorie'. In dit scenario was de veenmol dus al aanwezig op Texel ten tijde van het opzetten van de boomkwekerijen. De veenmol was rond 1900 gedurende een korte periode een zeer talrijke verschijning, omdat toen verse boomworteltjes tijdelijk in grote mate voorhanden waren. Daarna kwam de soort weer in de gebruikelijke lage dichtheden voor. De Texelse populatie kan, als we uitgaan van een natuurlijke populatie, onderdeel of restpopulatie kunnen zijn van een uitgebreider netwerk van Noord-Hollandse populaties, bijvoorbeeld langs de binnenduinrand. Omdat de veenmol moeilijk te inventariseren is, is hij hier misschien tot nu toe over het hoofd gezien. Een oproep in de EIS-Nieuwsbrief (Tempelman 2000) leverde in dit verband interessante melding op: in juni 2001 trof de heer Kisjes uit Zaandam tijdens zijn dagelijkse trimronde een volwassen veenmol aan op een zandpad in een akkerbouwgebiedje vlakbij een bosrand te Heemskerk. Dit ligt zo'n 10 km ten noor-

Figuur 3

Foto van een vermeend vervellingshuidje van een veenmol in een vogelnestkastje te Den Hoorn (gepubliceerd in de *Texelse Courant* in oktober 1998). Het betreft echter geen veenmol, maar een opengebarste pophuid van een vlinder. Foto Archief *Texelse Courant*.

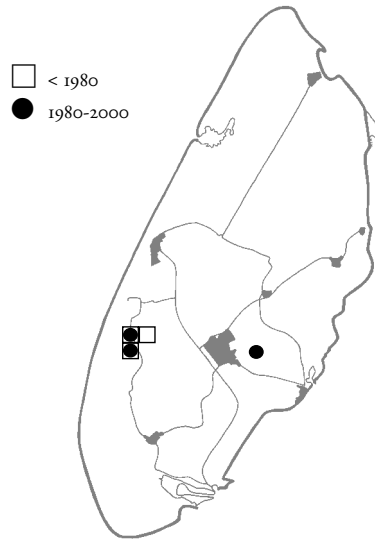
Figure 3

Photo of a presumed exuvium of a mole cricket, found in a bird nest-box in Den Hoorn (published in October 1998 in the newspaper *Texelse Courant*). It is however not a mole cricket, but a cracked pupal skin of a moth. Photo Archive *Texelse Courant*.

den van het Noordzeekanaal en daarmee hemelsbreed niet zo ver verwijderd van het bekende verspreidingsgebied. Een uitgebreider artikel over het voorkomen van de veenmol in Noord-Holland is in voorbereiding (mond. med. B. Brugge).

Dankwoord

Dit artikel kon niet geschreven worden zonder het spuurwerk en inlichtingen van diverse mensen. Mevr. I. Maas beschikte over een uittreksel uit het dagboek van boswachter Min en maakte hierover een notitie in het Tijdschrift van de Historische Vereniging Texel. Mevr. S. Dijkse leverde de meeste waarnemingen aan en stelde enkele foto's ter beschikking. Dhr. B. Brugge leverde belangrijk commentaar op het manuscript. Verder dank aan Ecomare voor het beschikbaar stellen van de digitale kaart van Texel en dhr. G. Timmerman, *Texelse Courant*, voor het ter beschikking stellen van archiefmateriaal. Verder leverden, op één of andere wijze, de

Figuur 4

Vindplaatsen van de veenmol op Texel.

Figure 4

Sites where the mole cricket has been recorded on Texel.

volgende personen of instellingen een bijdrage: dhr. H. Bakker, mevr. Boer-Boon, mevr. M. Bon, dhr. A. Dijkse, dhr. D. Drijver, EcoMare, dhr. T. Kisjes, dhr. W. Kerkhof, dhr. W. Los, dhr. P. Kok, H. Milder, dhr. Min, dhr. A. Oosterbaan, dhr. E. van der Spek, Staatsbosbeheer Texel, Radio Texel, de *Texelse Courant*, dhr. C. de Vries en dhr. E. ten Winkel.

Literatuur

- Kleukers, R.M.J.C., E.J. van Nieukerken, B. Odé, L.P.M. Willemse & W.K.R.E. van Wingerden 1997. De sprinkhanen en krekels van Nederland (Orthoptera). – Nationaal Natuurhistorisch Museum, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.
- Maas, I. 2001. De veenmol. – Tijdschrift van de Historische Vereniging Texel, sept. 2001: 21-22.
- Tempelman, D. 2000. Oproep voor waarnemingen van de veenmol op Texel en noordelijk Noord-Holland. – EIS-Nieuwsbrief 31: 19.

SUMMARY

The presence of the mole cricket *Grylotalpa grylotalpa* on the Dutch wadden island Texel (Orthoptera)

This note addresses the distribution of the mole cricket (*Grylotalpa grylotalpa* (Linnaeus, 1758)) on the Dutch wadden island Texel.

In 1998 and 1999, records of this species were published in a local newspaper. Later, more records got known. Until then, there were no known records of this species of Texel nor from the adjacent mainland. It became known that in the year 1900 large numbers of nests of mole crickets were found in a tree nursery on the island and that a population had been living in the surrounding area all through the 20th century. The large numbers in the nursery may suggest a non-native origin, however, no significant numbers of young trees nor tree lumps are believed to have been imported into Texel. Therefore, it is concluded that the species is most likely native on the island, although a non-native origin on the island can not be ruled out entirely.

D. Tempelman
Bankastraal 53^{III}
1094 EC Amsterdam
